

ATHENS UNIVERSITY REVIEW OF ARCHAEOLOGY

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

REVIEW OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART
FACULTY OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ATHENS UNIVERSITY REVIEW OF ARCHAEOLOGY

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

REVIEW OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART
FACULTY OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • EDITORS

Κωνσταντίνος Κοπανιάς • Ιωάννης Παπαδάτος

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • EDITORIAL ADVISORY BOARD

Γεώργιος Βαβουρανάκης || Γιάννης Γαλανάκης || Γεωργία Κουρτέση-Φιλιππάκη
Ελένη Μαντζουράνη || Χρήστος Ντούμας || Διαμαντής Παναγιωτόπουλος
Ελευθέριος Πλάτων || Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα || Arnulf Hausleiter
Παναγιώτης Κουσούλης || James Osborne || Πάνος Βαλαβάνης
Χρύσανθος Κανελλόπουλος || Παυλίνα Καραναστάση || Στυλιανός Κατάκης
Ευρυδίκη Κεφαλίδου || Γεωργία Κοκκορού-Αλευρά || Αντώνης Κοτσώνας
Νότα Κούρου || Βασίλειος Λαμπρινουδάκης || Δημήτρης Μποσνάκης || Όλγα Παλαγγιά
Λυδία Παλαιοκρασσά || Ελευθερία Παπουτσάκη-Σερμπέτη || Δημήτρης Πλάντζος
Εύα Σημαντώνη-Μπουρνιά || Katja Sporn || Θεοδοσία Στεφανίδου-Τιβερίου
Μιχαήλ Τιβέριος || Σοφία Καλοπίση-Βέρτη || Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
Γεώργιος Πάλλης || Μαρία Παναγιωτίδου || Πλάτων Πετρίδης || Andreas Rhoby
Peter Dent || Παναγιώτης Ιωάννου || Θεοδώρα Μαρκάτου || Ευγένιος Ματθιόπουλος
Ευθυμία Μαυρομιχάλη || Δημήτρης Παυλόπουλος || Σουλτάνα-Μαρία Βαλαμώτη
Λίλιαν Καραλή-Γιαννακοπούλου || Βασίλειος Κυλίκογλου || Αλεξάνδρα Λιβάρδα
Ιωάννης Μπασιάκος || Σέβη Τριανταφύλλου || Μάρλεν Μούλιου || Αλεξάνδρα Μπούνια
Μαρία Οικονόμου || Ελευθερία Παλιού || Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος || Απόστολος Σαρρής

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ • LAYOUT

Σχίζα Βασιλική

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ • TABLE OF CONTENTS

ΤΕΥΧΟΣ 1 • VOLUME 1

ΜΑΪΟΣ 2018 • MAY 2018

PARASKEVI TRITSAROLI AND SOPHIA KOULIDOU

Human remains from the Pigi Artemidos LBA tumulus, region of Macedonian Olympus, Pieria..... 9

ΣΤΑΥΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ, ΑΚΗΣ ΤΣΩΝΟΣ

Το ταφικό έθιμο της ανέγερσης τύμβου κατά μήκος της Ιονίας και Αδριατικής ακτής
ως πολιτιστικό και κοινωνικό φαινόμενο..... 25

GEORGIA PAPADOPOULOU

“Now I have sent you 500 (talents) of copper”: the Amarna Letter EA 35 from the King of Alašiya
to the King of Egypt..... 61

KONSTANTINOS KOPANIAS

Cilicia and Pamphylia during the Early Iron Age: Hiyawa, Mopsos
and the Foundation of the Greek Poleis..... 69

MANOLIS PETRAKIS

Herakles or Dionysos? Some thoughts on the iconography of the krater of the Athens National
Archaeological Museum no. 14902 97

GEORGIOS PALLIS

Middle Byzantine Altars with Sculpted Decoration..... 119

ANASTASIA VASSILIOU

Sherds from around the Church: Pottery from the Panayia Church at Chonika, Argolis..... 127

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Μια λανθάνουσα χαλκογραφία του Γύζη. Συμβολή στη μελέτη
της ελληνικής χαρακτηριστικής του ΙΘ' αι. 157

MARLEN MOULIOU

Cities and museums of cities. Hybrid discourses and social ecosystems.....165

ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗ

Στα ίχνη των κλεμμένων ελληνικών αρχαιοτήτων από τις κατοχικές δυνάμεις (1940–1945)
Η συμβολή του Σπύρου Μαρινάτου 187

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Γ. ΚΟΚΚΟΡΟΥ-ΑΛΕΥΡΑ,

Κ. Καρακάση, *Οι Αρχαϊκές Κόρες* 223

Ε. ΣΗΜΑΝΤΩΝΗ-ΜΠΟΥΡΝΙΑ

Ντ. Κατσωνοπούλου και Ε. Παρτίδα (επιμ.), *ΦΙΛΕΛΛΗΝ. Μελέτες προς τιμήν του Στέφανου Μίλλερ* 231

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ • CONTACT

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Φιλοσοφική Σχολή / Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου / Αθήνα 157 84

National and Kapodistrian University of Athens, Faculty of History and Archaeology
University Campus, GR-15784 Athens, Greece

Ιστοσελίδα • Website <http://aura.arch.uoa.gr/>
email: aura@arch.uoa.gr

Σχεδιασμός • Layout: Βασιλική Σχίζα (vass.schiza@gmail.com)

© Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ © Faculty of History and Archaeology, NKUoA
Όλα τα άρθρα αυτού του τόμου υπόκεινται στην άδεια χρήσης Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>).

All papers in this volume are subjected to the Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by-ncnd/4.0/>).

Εκδοτικό Σημείωμα • Editorial

Το Περιοδικό του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (AURA) είναι ένα διεθνές περιοδικό με σύστημα διπλής ανώνυμης αξιολόγησης, το οποίο εκδίδεται από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Στόχος του είναι η δημοσίευση πρωτότυπων εργασιών που εστιάζουν στην αρχαιολογία, την τέχνη και τον υλικό πολιτισμό του ευρύτερου Ελληνικού κόσμου, από την απώτερη προϊστορία έως και τη σύγχρονη εποχή. Δημοσιεύονται μελέτες, γραμμένες στα Ελληνικά ή Αγγλικά, που αφορούν στην (1) Εποχή του Λίθου και του Χαλκού στην Ελλάδα και όμορες περιοχές, (2) τη Γεωμετρική, Αρχαϊκή και Κλασική περίοδο στην Ελλάδα και τις Ελληνικές αποικίες στη Μεσόγειο, (3) τον ευρύτερο Ελληνιστικό κόσμο, (4) τη Ρωμαϊκή Ελλάδα, (5) τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, (6) τη Λατινική και Οθωμανική περίοδο στην Ελλάδα, (7) την τέχνη της σύγχρονης Ελλάδας, (8) την Ανατολική Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολή, (9) Περιβαλλοντική Αρχαιολογία και Αρχαιομετρία, (10) Μουσειολογία και (11) Ψηφιακές Εφαρμογές στην Αρχαιολογία. Το είδος των μελετών ποικίλλει, και ενδεικτικά αναφέρονται συνθετικές μελέτες, εκθέσεις ανασκαφών και ερευνών πεδίου, μελέτες αρχαιολογικού υλικού και έργων τέχνης, μελέτες περιπτώσεων, καθώς και προκαταρκτικές δημοσιεύσεις υπό εξέλιξη ερευνητικών προγραμμάτων στα θέματα που αναφέρονται παραπάνω.

Το περιοδικό είναι ελεύθερης και ανοικτής πρόσβασης. Τα τεύχη του δημοσιεύονται ηλεκτρονικά ως αρχεία PDF. Όλα τα άρθρα είναι δωρεάν διαθέσιμα για όλους στο διαδίκτυο αμέσως μετά τη δημοσίευσή τους και σύμφωνα με την άδεια Creative Commons (BY-NC-ND 4.0). Τα τεύχη του περιοδικού μπορούν επίσης να εκτυπωθούν κατόπιν παραγγελίας και να αποσταλούν ταχυδρομικά ή να παραληφθούν από το βιβλιοπωλείο του Εκδοτικού Οίκου Καρδαμίτσα, Ιπποκράτους 8, Αθήνα.

The Athens University Review of Archaeology (AURA) is an international, peer-reviewed archaeological journal published by the Faculty of History and Archaeology of the National and Kapodistrian University of Athens. It is dedicated to the publication of original research articles and reports focusing on, or related to the archaeology, art and material culture in the broader Greek world, from the earliest Prehistory to the Modern Era. We welcome contributions in Greek or English about (1) the Stone and Bronze Age in Greece and related adjacent areas, (2) the Geometric to Classical periods in Greece and the Greek colonies in the Mediterranean, (3) the broader Hellenistic world, (4) Roman Greece, (5) the Byzantine Empire, (6) the period of Latin and Ottoman rule in Greece, (7) Modern Greek art, (8) the Eastern Mediterranean and the Near East, (9) Environmental Archaeology and Archaeometry, (10) Museology and (11) Computer Applications in Archaeology. The range of studies varies, including synthetic works, reports on excavations and field surveys, studies of archaeological material or works of art, various case studies, as well as preliminary publications of on-going research projects dealing with the scientific areas described above.

AURA is a fully open access journal. Each issue is published electronically as a PDF file. All papers are available on the internet to all users immediately upon publication and free of charge, according to the Creative Commons (BY-NC-ND 4.0). AURA issues can also be distributed on a print-on-demand basis and posted or collected from the bookstore of the Kardamitsa Publications, 8 Ippokratous str, Athens.

Το πρώτο τεύχος του AURA εκδόθηκε με ευγενική χορηγία
του Ιδρύματος Ψύχα στη μνήμη του Γιάννη Σακελλαράκη

The first issue of AURA was published thanks to the kind support
of Psycha Foundation in memory of Yiannis Sakellarakis

Βιβλιοκρισίες

Reviews

Βιβλιοκρισία

Γ. Κοκκορού-Αλευρά

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
galevras@arch.uoa.gr

Κ. Καρακάση, *Οι Αρχαϊκές Κόρες* (εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2017). Σελ. 225, διαγράμματα 52, πίν. 212 ΑΜ + 66 έγχρ., μετάφρ. Ματίνα Βασιλείου, γενική επιστημονική επιμέλεια Γ. Δουλφής. ISBN 978-960-505-278-2.

Η μνημειώδης έκδοση αυτής της μονογραφίας αποτελεί τη βελτιωμένη και επαυξημένη έκδοση της διδακτορικής διατριβής της Κατερίνας Καρακάση που εκπονήθηκε στο πανεπιστήμιο Johann Wolfgang Goethe της Φραγκφούρτης με επόπτη τον H. von Steuben το 1996. Η πρώτη έκδοση της μονογραφίας, αισθητικά αντάξια των γλυπτών που πραγματεύεται, πραγματοποιήθηκε το 2001 στα γερμανικά από τον εκδοτικό οίκο M. Hirmer του Μονάχου. Η έκδοση εκείνη είχε χρηματοδοτηθεί από τον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Δ. Λαμπράκη, χρηματοδότηση που εξασφάλισε τη δυνατότητα και νέων, εξαιρετικής ποιότητας φωτογραφικών λήψεων, και μάλιστα πολλών έγχρωμων, των αγαλμάτων των κορών από τους Κώστα Κοντό και Γεώργιο Καρατζά. Το 2003 το βιβλίο μεταφράστηκε στα αγγλικά και εκδόθηκε στο Los Angeles από το J. Paul Getty Museum. Πολύ πρόσφατα, το 2017, μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε στα ελληνικά από τις εκδόσεις Άγρα με μικρού αριθμού προσθήκες μνημείων, καθώς και βιβλιογραφικές και ερμηνευτικές συμπληρώσεις, σε μία έκδοση ποιοτικά αντίστοιχη των ξενόγλωσσων που προηγήθηκαν.

Η ελληνική έκδοση του βιβλίου της Κ. Καρακάση σε σχήμα τέταρτο και με δίστηλο κείμενο 225 σελίδων (συνολικά ο τόμος αριθμεί 512 σελίδες) εξετάζει 236 ολόγλυφα αρχαϊκά αγάλματα κορών κυρίως ως προς την ερμηνεία τους, δηλαδή το τι ακριβώς παριστάνουν, και τη λειτουργία τους, τους λόγους που οδήγησαν στην ανάθεσή τους και το ποιες ανάγκες των αναθετών κάλυπταν εν τέλει. Τα αγάλματα κορών στην πλειονότητά τους φυλάσσονται και εκτίθενται σε ελληνικά μουσεία, με σημαντικότερο το μουσείο της Ακρόπολης, όπου και έχει βρεθεί ο μεγαλύτερος αριθμός αγαλμάτων κορών.

Όπως συνηθίζεται, το βιβλίο αρχίζει με τον Πρόλογο της α' έκδοσης, στον οποίο η συγγραφέας εκφράζει τις ευχαριστίες της προς όλους εκείνους που τη βοήθησαν στην πραγματοποίηση της έρευνάς της και στην έκδοση του βιβλίου. Στην ελληνική έκδοση έχουν προστεθεί και οι ευχαριστίες προς όσους συνέβαλαν σ' αυτήν. Στην Εισαγωγή της μονογραφίας και των τριών εκδόσεων αναφέρεται το ιστορικό της εύρεσης και ανασκαφής των αγαλμάτων κορών στην Ακρόπολη της Αθήνας και η πορεία της σχετικής έρευνας από τότε και στο εξής. Η εύρεση δηλαδή από τον Π. Καββαδία 14 αγαλμάτων κορών στις 24 Ιανουαρίου του 1886 παρουσία του βασιλιά Γεωργίου του Α' κοντά στο Ερέχθειο, υπήρξε το έναυσμα για τη μελέτη αυτών των αγαλμάτων από μία σειρά εμπνευσμένων αρχαιολόγων, του H. Schrader, του G. Dickins, των H. Payne και G. Mackworth Young, και του E. Langlotz. Όμως είναι η G. M. A.

Richter (1968) που συγκεντρώνει και απεικονίζει σχεδόν όλα τα μέχρι τότε γνωστά ολόγλυφα αγάλματα κορών, 118 τον αριθμό, τα οποία φυλάσσονταν στην Ελλάδα και σε μουσεία και συλλογές του εξωτερικού. Η Richter περιλαμβάνει επιπλέον επιλεγμένα αγαλμάτια κορών σε μάρμαρο και χαλκό, πήλινα ειδώλια και μεμονωμένες ανάγλυφες απεικονίσεις κορών. Η σύνταξη συστηματικού καταλόγου και η απεικόνιση όλων των περιλαμβανόμενων μνημείων σε εικόνες όλων των όψεων των αγαλμάτων και λεπτομερειών τους αποτελούν τη μεγάλη συμβολή αυτού του κλασικού βιβλίου. Στα εισαγωγικά της κεφάλαια η Richter περιέγραψε συστηματικά τον τύπο αυτών των αγαλμάτων – διότι η πανομοιότυπη στάση και εμφάνισή τους επιτρέπει και επιβάλλει να μιλάμε για τύπο κόρης, όπως εξάλλου συμβαίνει και με τα υπόλοιπα αρχαϊκά αγάλματα. Επίσης κατέταξε και παρουσίασε τα αγάλματα αυτά σε μεγάλες χρονολογικές ομάδες λαμβάνοντας υπόψιν της και τον τόπο εύρεσής τους, εν τέλει δε περιέγραψε το κάθε ένα άγαλμα χωριστά παραθέτοντας και τη μέχρι τότε σχετική βιβλιογραφία. Η προσφορά της Richter υπήρξε ανεκτίμητη και η χρησιμότητα του βιβλίου αυτού παραμένει αμείωτη για τον συστηματικό και πρωτοποριακό του χαρακτήρα.

Έκτοτε δημοσιεύθηκαν λιγότερο ή περισσότερο συστηματικά και νέα αγάλματα κορών που κατά καιρούς έρχονταν στο φως, χωρίς ωστόσο να πραγματοποιηθεί μία νέα συνολική και συνθετική παρουσίασή τους. Πάντως, από τότε σε πολλά εγχειρίδια και ειδικές μελέτες για την αρχαϊκή και ελληνική γλυπτική γενικότερα και τα κέντρα δημιουργίας της, υπήρξαν ειδικά κεφάλαια και πολύ ενδιαφέρουσες και σημαντικές παρατηρήσεις για τις αρχαϊκές κόρες.

Στο θέμα της λειτουργίας και ερμηνείας των αρχαϊκών κορών εξαιρετικά σημαντική υπήρξε η μονογραφία του L. Schneider (1975). Η εξέταση των γραπτών πηγών για την εμφάνιση των νεαρών κοριτσιών και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, δημόσια, ζωή κατά την αρχαιότητα με τη βοήθεια και της μελανόμορφης αγγειογραφίας, έδωσε μεγάλη ώθηση στην έρευνα σχετικά με το τι παριστάνουν και για ποιους σκοπούς δημιουργήθηκαν και αφιερώθηκαν τα αγάλματα κορών. Η άποψη του ερευνητή αυτού ότι οι κόρες παριστάνουν εξιδανικευμένες, πρότυπες, αριστοκρατικές μορφές νέων κοριτσιών κατά την επίσημη δημόσια εμφάνισή τους σε γιορτές και πανηγύρεις, έχει καθιερωθεί στην έρευνα της αρχαϊκής γλυπτικής. Ευρύτατα αποδεκτό είναι επίσης ότι ο τύπος της κόρης ισχύει και για την απεικόνιση γυναικείων θεοτήτων με την προσθήκη των ανάλογων και χαρακτηριστικών συμβόλων, π.χ. τόξου για την Άρτεμη, αιγίδας για την Αθηνά κ.λπ. Ωστόσο δεν έλειψαν και μετά την πρόταση του Schneider και άλλες ερμηνευτικές προτάσεις «παλαιομοδίτικου» χαρακτήρα, που έβλεπαν την αφετηρία των αγαλμάτων αυτών αντίστροφα, από την απεικόνιση δηλαδή των γυναικείων θεοτήτων προς τις ιδεώδεις μορφές των θνητών κοριτσιών (Ridgway 1993, 147–51). Τέλος η μελέτη του Hans von Steuben (1980) που βασίζεται στους τόπους ανάθεσης των αρχαϊκών κούρων, του άλλου πολύ σημαντικού τύπου της αρχαϊκής γλυπτικής, προώθησε τον προβληματισμό για τους τόπους ανάθεσης και λειτουργίας όλων των αρχαϊκών αγαλμάτων, όπως σημειώνει και η συγγραφέας.

Παράλληλα είχε προχωρήσει πολύ και η ερμηνεία του τύπου του κούρου, όπως και των υπόλοιπων σπανιότερων τύπων, της καθιστής ανθρώπινης μορφής, του λατρευτή-αναθέτη, του ντυμένου κούρου, δηλαδή της ορθής ντυμένης νεανικής ανδρικής μορφής, του ανακεκλιμένου-μισοξαπλωμένου συμποσιαστή, του ιππέα, του πολεμιστή. Ταυτόχρονα η έρευνα είχε εμβαθύνει σημαντικά και σε ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο της αρχαϊκής γλυπτικής, στον καθορισμό δηλαδή των ιδιαίτερων τεχνοτροπικών γνωρισμάτων των κέντρων αρχαϊκής γλυπτικής. Επίσης, μεγάλη πρόοδος είχε σημειώσει και η επεξεργασία των χρονολογικών κριτηρίων που είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη συναγωγή ευρύτερων συμπερασμάτων για την ερμηνεία και λειτουργία των αρχαϊκών τύπων γλυπτικής, των κορών εν προκειμένω. Επιπλέον, η αρχαιολογική έρευνα έχει στραφεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες στην ολοένα και πιο σύνθετη ή πιο ιστορική, κοινωνικοπολιτική, αντιμετώπιση και ερμηνεία των φαινομένων της αρχαϊκής

τέχνης. Ο καιρός λοιπόν ήταν ώριμος και η ανάγκη πρόδηλη για μία νέα συνθετική μελέτη των αγαλμάτων των αρχαϊκών κορών. Αυτό το κενό καλύπτει η μελέτη της Κατερίνας Καρακάση που επικεντρώνεται στην πραγμάτευση των αγαλμάτων αυτού του τύπου κατά γεωγραφικές περιοχές και τόπους ανάθεσης με στόχο την σφαιρικότερη ερμηνεία και προσέγγισή τους.

Πριν επιχειρηθεί η αναλυτικότερη παρουσίαση της διάρθρωσης του βιβλίου, σημειώνεται ότι στην ελληνική έκδοση έχει προστεθεί σύντομη εισαγωγή που αναφέρεται συνοπτικά στις νεότερες μελέτες από το 2001 και μετά σχετικά με την ερμηνεία των αγαλμάτων των κορών, όπως είναι οι μονογραφίες της M. Stieber, της C.M. Keesling, της N. Brüggemann και M. Meyer, του J. Franssen, και βέβαια ο συστηματικός επιστημονικός κατάλογος για τα αρχαϊκά γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας που συνέγραψαν πολλοί Έλληνες ερευνητές με την επιστημονική επιμέλεια του αείμνηστου Γ. Δεσπίνη και του Ν. Καλτσά.

Το βιβλίο της Κ. Καρακάση διαιρείται σε 21 ενότητες-κεφάλαια που αντιστοιχούν σε γεωγραφικές περιοχές, Σάμο, Νάξο, Πάρο, Αττική κ.ο.κ., στις οποίες έχουν βρεθεί αγάλματα κορών. Η συζήτηση αρχίζει σε κάθε ένα κεφάλαιο με την αντιμετώπιση των χρονολογικών προβλημάτων κάποιων από τα αγάλματα, αν και σε γενικές γραμμές η συγγραφέας δέχεται τις επικρατέστερες και καθιερωμένες από την προγενέστερη έρευνα χρονολογήσεις. Ιδιαίτερη προσοχή δίνει ωστόσο στη χρονολόγηση των νέων ευρημάτων, που, όπως είναι φυσικό, σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι ασφαλής. Με την καθιερωμένη μέθοδο της σχετικής χρονολόγησης προτείνει νέες χρονολογήσεις χωρίς να καταφεύγει σε ακρότητες. Η χρονολόγηση των γλυπτών αποτελεί ακρογωνιαίό λίθο της ερμηνευτικής προσπάθειας της Κ. Καρακάση, αφού με αυτό το κριτήριο κυρίως συντάχθηκαν οι πίνακες-διαγράμματα που δείχνουν την πυκνότητα δημιουργίας των αγαλμάτων κορών κατά τις διάφορες περιόδους της αρχαϊκής εποχής. Με βάση αυτούς τους πίνακες και σε συνάρτηση με τα γνωστά από την έρευνα ιστορικά γεγονότα, η Κ. Καρακάση συνάγει συμπεράσματα ως προς την κοινωνική-ταξική προέλευση των αναθετών και τους λόγους ή τη στόχευση της ανάθεσης των αγαλμάτων κορών.

Μία δεύτερη παράμετρος που εξετάζεται συστηματικά είναι το μέγεθος των αγαλμάτων των κορών δεδομένου ότι αυτό είναι ευθέως ανάλογο με το κόστος τους και κατά συνέπεια με την σημασία του αναθήματος και την προβολή-κοινωνική καταξίωση του αναθέτη μέσω αυτού.

Σε επόμενη ενότητα συζητούνται διεξοδικά τα συνοδευτικά αντικείμενα / χαρακτηριστικά σύμβολα (Attributes/Attribute) –άνθη, καρποί, μικρά ζώα– που κρατούν οι κόρες και η ιδιαίτερη σημασία καθενός από αυτά, όπως έχει διαπιστωθεί από τη μέχρι τώρα έρευνα.

Εξίσου σημαντική είναι και η παράμετρος του υλικού, δηλαδή κυρίως του μαρμάρου που χρησιμοποιήθηκε στη λάξευση των αγαλμάτων κορών, αφού και η πρώτη ύλη αποτελεί σπουδαιότατο παράγοντα του κόστους και της αξίας τους. Η χρήση δηλαδή ντόπιου ή επείσακτου μαρμάρου καθόριζε μεταξύ άλλων σε μεγάλο βαθμό το κόστος τους, ενώ σε συνδυασμό και με άλλα δεδομένα είναι συχνά αποφασιστική για τον προσδιορισμό του κέντρου δημιουργίας του γλυπτού. Και στην παράμετρο αυτή η συγγραφέας στηρίζεται εύλογα στον καθορισμό του υλικού, όπως έχει γίνει με την παλαιά εμπειρική μέθοδο, δεδομένου ότι πολύ δύσκολα δίνεται άδεια για την εξακρίβωση της προέλευσης του μαρμάρου με τις νέες, ασφαλέστερες, μεθόδους της ανάλυσης δειγμάτων από τα γλυπτά, λόγω του φόβου φθοράς των μνημείων. Εξάλλου ένα τέτοιο πρόγραμμα ανάλυσης υλικού των πολυάριθμων αυτών μνημείων –236 συνολικά αγάλματα κορών–, απαιτεί πολύχρονη, συντονισμένη, πολυδάπανη έρευνα για την όχι πάντοτε απόλυτα ακριβή ταύτιση του υλικού σε ειδικά αρχαιομετρικά εργαστήρια.

Στην ίδια ενότητα εξετάζονται και τα γνωστά από επιγραφές ονόματα δημιουργών που λάξευσαν αγάλματα κορών, ο χρόνος δράσης τους, η καλλιτεχνική τους εμβέλεια, η πιθανή επίδρασή τους σε άλλα κέντρα ή η επιρροή που έχουν δεχτεί από αλλού.

Ιδιαίτερη βαρύτητα και καινοτομία στην παρούσα μελέτη έχει η εξακρίβωση της θέσης εύρεσης και ανάθεσης των αγαλμάτων κορών. Επειδή μάλιστα η συντριπτική πλειονότητα αυτών των αγαλμάτων προέρχεται από ιερά, η συγγραφέας εξετάζει την ιστορική εξέλιξη των πολυάριθμων αρχαϊκών ιερών, στα οποία έχουν βρεθεί ή έστω και με πιθανότητα ανατεθεί αρχαϊκές κόρες. Με τον τρόπο αυτό παρουσιάζεται συνοπτικά μία συνολική εικόνα όλων σχεδόν των σημαντικών αρχαϊκών ιερών και του εξαιρετικά σπουδαίου ρόλου που αυτά διαδραμάτισαν την αρχαϊκή εποχή, όχι μόνο στη λατρεία αλλά και στην καθιέρωση των σύγχρονων κοινωνικών αξιών και προτύπων και την προβολή των επιφανών πολιτών. Όπως γίνεται, λοιπόν, φανερό, οι τόποι ανάθεσης αποτελούν μία ακόμη σημαντικότερη προϋπόθεση για την ερμηνεία των αγαλμάτων αυτών. Η διαπίστωση δηλαδή ότι αγάλματα κορών προσφέρονταν κατά κανόνα σε ιερά γυναικείων θεοτήτων –θεαινών– που είχαν σχέση με το γάμο, την οικογενειακή ζωή, την ευτεκνία και τη γονιμότητα εν γένει, όπως ήταν η Ήρα, η Άρτεμη, η Αθηνά, η Αφροδίτη, αποτελεί σοβαρή ένδειξη για τους λόγους ανάθεσης τέτοιων αγαλμάτων, όπως αναπτύσσεται στη συνέχεια. Επίσης, ιδιαίτερες πτυχές της λατρείας αυτών των θεαινών υποβοηθούν στη διευκρίνιση των κινήτρων ανάθεσής τους, ώστε εν τέλει τα αγάλματα κορών να φωτίζονται κάτω από νέες, πιο ξεκάθαρες, οπτικές γωνίες, απαλλαγμένες από μεταφυσικές προσεγγίσεις και ερμηνείες. Εξάλλου η μελέτη των επιγραφών που συνοδεύουν αρκετά αγάλματα κορών και αναφέρονται στον θεό ή στη θεά-αποδέκτη του αναθηματος, ή στον αναθέτη ή και στους δύο, ενίοτε και στον δημιουργό, και η οποία επιχειρείται σε ιδιαίτερη ενότητα, συμβάλλει ουσιαστικά στην επίλυση των προβλημάτων ερμηνείας και λειτουργίας τους. Παραδείγματος χάριν, οι επιγραφές στο σύνταγμα του Γενέλεω στο Ηραίο της Σάμου μας γνωρίζουν τα ονόματα των προσώπων, της καθιστής μητέρας Φίλειας, των κορών Φιλίππης και Ορνίθης, του ανακεκλιμένου πατέρα, από τον οποίο σώζεται μόνο η κατάληξη. Ομοίως, η επιγραφή του επιτύμβιου αγάλματος της Φρασίκλειας μας πληροφορεί ότι το άγαλμα είναι μνημείο ιστορικού προσώπου: «Μνήμα της Φρασίκλειας. Θα καλούμαι για πάντα κόρη, αφού οι θεοί αντί για γάμο μου όρισαν αυτό το όνομα». Τέλος, κάθε κεφάλαιο που, όπως ήδη σημειώθηκε, αναφέρεται σε ξεχωριστό γεωγραφικό χώρο και τα ιερά του ή τα νεκροταφεία του, στα οποία επίσης ως γνωστόν έχουν βρεθεί αγάλματα κορών, κλείνει με την ιστορική επισκόπηση καθενός γεωγραφικού χώρου, που αφορά ιδιαίτερα στις πολιτειακές και κοινωνικές μεταβολές και ανακατατάξεις των περιοχών αυτών. Οι γεωγραφικές αυτές περιοχές συμπίπτουν κατά κανόνα με τις σημαντικότερες πόλεις-κράτη της αρχαϊκής Ελλάδας, την Σάμο, Μίλητο, Αθήνα, Νάξο, Πάρο κ.ά. Με τον τρόπο αυτό και σε σύγκριση με την πυκνότητα αναθημάτων αγαλμάτων κορών προκύπτει μία λιγότερο ή περισσότερο άμεση σχέση με την κυριαρχία των αριστοκρατών ή των τυράννων κατά περιόδους. Φαίνεται δηλαδή, έστω και με κάποιες αμφιβολίες σε ορισμένες περιπτώσεις, ότι τα τυραννικά καθεστώτα υπήρξαν αποφασιστικός παράγοντας μείωσης αναθέσεων εκ μέρους των ευγενών, οι οποίοι ήταν οι κατεξοχήν αναθέτες αυτών των πανάκριβων και «υβριστικών» με την αρχαία σημασία του όρου, αναθημάτων, αφού οι τύραννοι προσπαθούσαν ακριβώς να περιορίσουν τον πολιτικό ρόλο των αριστοκρατών και συνεπώς και την προβολή τους διά μέσου αγαλμάτων κορών. Βέβαια, δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη μία ανάλογης έκτασης συστηματική μελέτη και συσχετισμός και των άλλων τύπων αγαλμάτων της αρχαϊκής γλυπτικής με την ιστορική, κοινωνικοπολιτική, εξέλιξη των διαφόρων πόλεων-κρατών που θα μπορούσε να επιβεβαιώσει αυτά τα συμπεράσματα, αν και η Κ. Καρακάση το επιχειρεί με διαγράμματα και για τον τύπο του κούρου.¹ Μία ακόμη επιφύλαξη που μπορεί να διατυπωθεί ως προς την ισχύ των συμπερασμάτων της Καρακάση αφορά στη χρονολόγηση ικανού αριθμού αγαλμάτων κορών που δεν μπορεί ακόμη

¹ Περιορισμένης έκτασης είναι και οι σχετικές παρατηρήσεις της N. Brüggemann, που διατυπώνονται συμπερασματικά στη μονογραφία Meyer και Brüggemann 2007, 131.

να θεωρηθεί ασφαλής, πράγμα που είναι απόλυτα αναγκαίος όρος για την πλήρη αποδοχή των συμπερασμάτων της συγγραφέως. Παρά ταύτα, η έρευνά της συμβάλλει σημαντικά στην ερμηνεία της λειτουργίας και της σημασίας των αγαλμάτων κορών της αρχαϊκής εποχής και άνοιξε ήδη νέους δρόμους προσέγγισης του φαινομένου, απαντώντας ικανοποιητικότερα στα ερωτήματα του σύγχρονου ανθρώπου για την κατανόηση της αρχαϊκής γλυπτικής.

Οι 21 γεωγραφικές περιοχές στις οποίες απαντούν αγάλματα κορών, καλύπτουν σχεδόν ολόκληρο τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, εκτός από τη Μ. Ελλάδα. Ξεκινώντας από την Σάμο, όπου κατά την συγγραφέα σώζονται τα παλαιότερα αγάλματα κορών σε θραυσματική δυστυχώς κατάσταση, και όπου η ανάθεση αφορά κυρίως στη θεά Ήρα, προχωρεί στις κόρες του μεγάλου ιερού του Διδυμαίου Απόλλωνα κοντά στη Μίλητο και στις άλλες κόρες που προέρχονται από άλλα ιερά και σημεία της πόλης αυτής. Στη συνέχεια εξετάζονται μεμονωμένα ευρήματα αρχαϊκών κορών από άλλες μικρασιατικές πόλεις: τα Θεάγγελα, την Κλάρο, τις Ερυθρές, τις Κλαζομενές και τέλος τη Ραιδεστό στη Θράκη. Επειδή μάλιστα πολλά από αυτά τα αγάλματα δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς, η συγγραφέας αναφέρεται σε αυτά εκτενέστερα με αναλυτικές περιγραφές και συζήτηση των χρονολογικών και εικονογραφικών προβλημάτων τους. Και στις πόλεις αυτές τα αγάλματα κορών σχετίζονται με ιερά γυναικείων θεοτήτων, ιδιαίτερα της Άρτεμης και της Αθηνάς.

Μεγάλη ομάδα αποτελούν οι κόρες που ανατέθηκαν στη Δήλο, στο ιερό της Άρτεμης, όπως συνάγεται από τη συστηματική μελέτη του τόπου εύρεσής τους. Στο κεφάλαιο αυτό προτείνεται και η ταύτιση του αναθήματος της Ναξίας Νικάνδρης με την αναθέτρια και όχι τη θεά Άρτεμη, όπως είναι γενικότερα αποδεκτό έως σήμερα. Ωστόσο, η παλαιά άποψη εξακολουθεί να πείθει περισσότερο λόγω των χαρακτηριστικών συμβόλων που μπορούν να αποκατασταθούν στα χέρια της κόρης.² Την ταύτιση με θνητή κόρη υποστηρίζει και για το άγαλμα που στην έρευνα είναι γνωστό ως «Λητώ» και συσχετίζεται με ένα από τα επτά αγάλματα του αρχαϊκού πώρινου ναού του Απόλλωνα ή του Δωδεκάθεου.³

Τα αγάλματα κορών της Νάξου, Άνδρου, Θήρας, Πάρου και Αμοργού εξετάζονται στα ακόλουθα κεφάλαια κάτω από τις παραμέτρους –υλικό, μέγεθος, τόπος εύρεσης–, οι οποίες αναφερθήκαν εκτενώς παραπάνω. Ακολούθως η πυκνότητα των αναθημάτων κυκλαδικών κορών συνεξετάζεται με τις ιστορικές εξελίξεις στις Κυκλάδες συνολικά. Η εικόνα που προκύπτει κατά τη συγγραφέα είναι ανάλογη με εκείνη των άλλων περιοχών ως προς τη στενή σχέση της αριστοκρατίας με την ανάθεση τέτοιων αγαλμάτων και την υποχώρησή τους την εποχή των τυραννικών καθεστώτων.

Στα επόμενα κεφάλαια εξετάζονται τα αγάλματα κορών της Θάσου, Χίου, Κυρήνης, Αίγινας, Ρόδου, περιοχές με περιορισμένο σχετικά αριθμό αγαλμάτων κορών αλλά όπου διαπιστώνονται παρόμοια φαινόμενα.

Στο τέλος της μελέτης παρουσιάζεται το πολυπληθέστερο, διασημότερο και σημαντικότερο σύνολο αρχαϊκών κορών, οι κόρες της Ακρόπολης και της Αγοράς της Αθήνας. Ο ακριβής τόπος εύρεσής τους ήταν κοντά στο Ερέχθειο στην Ακρόπολη, όπου βρισκόταν και το Αρρηφόριο, το κτίσμα δηλαδή στο οποίο διέμεναν κορίτσια των αριστοκρατικότερων αθηναϊκών οικογενειών που προετοιμάζονταν για τις τελετές των αρρηφορίων. Στο ίδιο κτίριο φιλοξενούνταν και οι εργαστίνες, δηλαδή κορίτσια επίσης ευγενούς καταγωγής, που παρέμεναν εκεί επί τέσσερα έτη, όσο χρόνο δηλαδή ύφαιναν τον πέπλο της Αθηνάς, στην Ακρόπολη. Αυτό οδηγεί την συγγραφέα στην υπόθεση ότι πιθανόν οι κόρες να είναι αγάλματα εκείνων των κοριτσιών, δηλαδή απεικονίσεις ιστορικών προσώπων και όχι, όπως υποστήριξε ο L. Schneider,

² Κοκκορού-Αλευρά 2014, 7–8, σχ. 2.

³ Καλτσάς 2014, 56–9.

ιδεατές πρότυπες μορφές. Τα αγάλματα αυτά θα ανέθεταν οι γονείς και συγγενείς τους στη θεά Αθηνά, πιθανόν μερικά και στην Άρτεμη Βραυρωνία που λατρευόταν στον ιερό βράχο κοντά στον Παρθενώνα, ως εικόνες τους, προβάλλοντας τα πλούτη και τη δύναμή τους. Ο συσχετισμός της μείωσης του αριθμού των αγαλμάτων κορών στην Ακρόπολη με τις περιόδους κυριαρχίας του τυράννου Πεισίστρατου, φαίνεται να επιβεβαιώνει την σχέση των αγαλμάτων κορών με την αριστοκρατία, τουλάχιστον κατά την πρώιμη και μέση αρχαϊκή περίοδο. Αντίθετα ο μεγάλος μεν αριθμός κορών αλλά το μικρό τους μέγεθος κατά τους ύστερους αρχαϊκούς χρόνους, δείχνουν κατά την συγγραφέα τη διαλλακτικότερη προς τους ευγενείς πολιτική των γιών του Πεισίστρατου μετά τον θάνατο του τυράννου. Μαρτυρείται εξάλλου κατά την ίδια περίοδο ανάθεση τέτοιων αγαλμάτων και από χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις μετά την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. Αν και στο κεφάλαιο αυτό θα μπορούσε κανείς να αντιτείνει ότι κάθε άλλο παρά ξεκάθαρη και ασφαλής είναι η χρονολόγηση και επομένως και η χρονολογική κατανομή των κορών της Ακρόπολης, ωστόσο η γενική εικόνα που προκύπτει από τα σωζόμενα αγάλματα, μαρτυρεί τη μεγάλη πυκνότητα αναθέσεων κορών κατά την ύστερη αρχαϊκή περίοδο. Μάλιστα, η επικράτηση της ιωνικής ενδυμασίας στα αγάλματα των κορών κατά την περίοδο της τυραννίας στην Αττική συμπίπτει πράγματι με τις σχέσεις του Πεισίστρατου με τους γνωστούς τυράννους τη Σάμου και Νάξου και επομένως με τις ιωνικές περιοχές. Οι σχέσεις αυτές ασφαλώς θα διευκόλυναν την υιοθέτηση ιωνικών συρμών και την προσέλευση δημιουργών από την Ιωνία, όπως σημειώνει η συγγραφέας.

Η μελέτη της Καρακάση κλείνει με την εξέταση με την ίδια μέθοδο των δύο μόνο κορών που βρέθηκαν στη Βοιωτία.

Στον επίλογο, τέλος, παρουσιάζονται συνοπτικά και ευανάγνωστα τα γενικά συμπεράσματα της μελέτης και ακολουθεί το Παράρτημα με πληροφορίες για τους πίνακες, τις θέσεις φύλαξης των αγαλμάτων κορών, ευρετήριο προσώπων, πηγές εικόνων και σχεδίων, με πλουσιότατη βιβλιογραφία και με χάρτη όπου σημειώνονται οι θέσεις εύρεσης των κορών, τέλος οι ασπρόμαυροι και έγχρωμοι πίνακες.

Οι 52 πίνακες-διαγράμματα, μία αξιόλογη καινοτομία του βιβλίου της Καρακάση που ακολουθούν και αναπληρώνουν εν μέρει την απουσία του παραδοσιακού συστηματικού καταλόγου, παρουσιάζουν με τον πιο εποπτικό τρόπο τα δεδομένα της έρευνας και συνιστούν πολύτιμο βοήθημα για τον αναγνώστη του, και όχι μόνο για τον ειδικό επιστήμονα, αφού εύκολα και γρήγορα επιβεβαιώνονται με τη βοήθειά τους τα συμπεράσματα της μελέτης. Παραδείγματος χάριν, οι πίνακες-διαγράμματα δείχνουν ότι κατά τη διάρκεια της τυραννίας του Πεισίστρατου στην Αθήνα, του Πολυκράτη της Σάμου, και του Λύγδαμη της Νάξου μειώνεται αισθητά ο αριθμός των αναθηματικών και επιτύμβιων αγαλμάτων κορών, ενώ ταυτόχρονα συρρικνώνεται το μέγεθός τους. Οι εξαιρετικές φωτογραφίες εξάλλου που απεικονίζουν όλες τις γνωστές και δημοσιευμένες κόρες, η πλουσιότατη βιβλιογραφία, το «καθαρό» και ευανάγνωστο γράψιμο της συγγραφέως που συντελούν σε ευχάριστη ανάγνωση ενός τόσο σύνθετου επιστημονικού κειμένου, κάνουν το βιβλίο αυτό ένα πολύτιμο απόκτημα για κάθε βιβλιοθήκη. Οι έγχρωμες φωτογραφίες των αγαλμάτων σε συνδυασμό με τις αναπαραστάσεις των χρωμάτων και των γραπτών κοσμημάτων των ενδυμάτων των κορών που απεικονίζονται πλάι πλάι στους ίδιους πίνακες, αποτελούν επίσης μία από τις αρετές του βιβλίου. Ας σημειωθεί ότι αυτές οι αναπαραστάσεις που δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο του Wilhelm Lermann (1907), είχαν περιπέσει σε αφάνεια για πολλά χρόνια –η Richter τις απεικονίζει ασπρόμαυρες–, αν και συσχετίζουν τα αγάλματα με τον γραπτό διάκοσμό τους και έτσι συμβάλλουν τα μέγιστα στην αναπαράσταση της αρχικής εμφάνισης των γλυπτών.

Αυτές οι διαπιστώσεις και παρατηρήσεις ισχύουν για όλες τις εκδόσεις του βιβλίου της Κ. Καρακάση. Την ελληνική έκδοσή του, που πραγματοποιείται 16 χρόνια μετά την πρώτη στα

γερμανικά, επιμελήθηκε ο Γ. Δουλφής. Σε αυτήν την έκδοση η συγγραφέας έχει προσθέσει συνοπτικές αλλά ωστόσο περιεκτικές αναφορές και κριτικά σχόλια για νεότερες μελέτες και δημοσιεύσεις σχετικά με τις αρχαϊκές κόρες και ιδιαίτερα την ερμηνεία τους. Ειδικότερα, στα ίδια περίπου συμπεράσματα με την Καρακάση κατέληξε λίγα χρόνια αργότερα και η M. Stieber (2004), ότι δηλαδή πρόκειται για την απεικόνιση συγκεκριμένων νεαρών γυναικών. Αντίθετα η C.M. Keesling (2003) υποστηρίζει ότι τα γυναικεία αγάλματα της Ακρόπολης πιθανόν παριστάνουν την ίδια τη θεά, ενώ η M. Meyer στη μονογραφία που συνέγραψαν με τη N. Brüggemann (2007) είναι της άποψης ότι οι κόρες αποτελούν εξιδανικευμένες απεικονίσεις παρθένων κορών που αφιερώνονταν στην παρθένα θεά λόγω ακριβώς της παρθενικότητάς τους, επειδή δηλαδή ενσωμάτωναν την κοινωνική αξία της παρθενικότητας που είναι χαρακτηριστική και για τη θεά Αθηνά. Τέλος ο J. Franssen (2011) εξαίρει «τον κοινωνικό ρόλο της υποψήφιας για γάμο κόρης», όπως γράφει χαρακτηριστικά η Καρακάση. Μάλιστα, ειδικά στην Ακρόπολη της Αθήνας οι κόρες έμπαιναν κάτω από την προστασία της θεάς Αθηνάς, προστάτιδας της πόλης και του γάμου και συνεπώς της οικογένειας, που αποτελεί τον πυρήνα της πόλης-κράτους. Προφανή είναι λοιπόν τα ιστορικά-κοινωνικά συμφραζόμενα, ο συμβολισμός και το μήνυμα που εκπέμπει η ανάθεση των αγαλμάτων κορών.

Στην ελληνική έκδοση έχουν προστεθεί εξάλλου λίγα αποσπασματικά σωζόμενα αγάλματα κορών: μία από το Malibu, μία πολύ πρώιμη και εξαιρετικής ποιότητας από την Ανάβυσσο, που δημοσιεύθηκε από την Ό. Τζάχου-Αλεξανδρή, μία κεφαλή κόρης από τη Μερέντα –δημοσίευση της E. Walter-Karydi–, καθώς και μερικά ακόμη θραύσματα κορών, ενώ γίνονται περιορισμένα σχόλια για την παριανή γλυπτική.⁴ Σχόλια και νεότερη βιβλιογραφία προστέθηκαν και για την πολυχρωμία που στο μεταξύ έχει κινήσει το ζωνρό ενδιαφέρον της έρευνας. Επίσης, πάρα πολλοί είναι οι τίτλοι που προστίθενται στην εκτενέστατη βιβλιογραφία, από τους οποίους 23 είναι μονογραφίες, καθώς και 100 υποσημειώσεις. Με όλες αυτές τις προσθήκες η ελληνική έκδοση της μονογραφίας της Κ. Καρακάση γίνεται πιο επίκαιρη και απαραίτητη στον ειδικό μελετητή παρά τις κάποιες αδυναμίες που είναι αναμενόμενο να διαπιστώνονται σε ένα τέτοιας έκτασης έργο.⁵ Εν τέλει το βιβλίο αυτό, όπως είχα σημειώσει σε άλλη θέση,⁶ κατέχει ήδη περίοπτη θέση στη διεθνή βιβλιογραφία για την αρχαϊκή γλυπτική, αποτελεί θέμα ζωνρής επιστημονικής συζήτησης και σημείο αναφοράς για κάθε νεότερη έρευνα της αρχαϊκής πλαστικής γενικότερα και των αρχαϊκών κορών ειδικότερα. Η έκδοση του βιβλίου στα ελληνικά με τη βοήθεια πολλών ιδιωτικών φορέων, ώστε να είναι προσιτό πέραν του ειδικού κοινού των αρχαιολόγων και των σπουδαστών της αρχαιολογίας και στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό της κοιτίδας, του τόπου δημιουργίας, των αγαλμάτων των κορών, αποτελεί το αναγκαίο και ευτυχές επιστέγασμα της ερευνητικής προσπάθειας της Κ. Καρακάση.

⁴ Π.χ. δεν αναφέρεται η διδακτορική διατριβή της B. Barlou (2014).

⁵ Βλ. βιβλιοκρισίες Bouzek (2003), Ridgway (2004) και Tanner (2006, 210, 213-4) με άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο επιτυχείς επισημάνσεις.

⁶ Προφορική παρουσίαση της πρώτης έκδοσης στα Γερμανικά, στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών το 2002.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barlou, B. 2014. *Die archaische Bildhauerkunst von Paros: Untersuchungen zur stilistischen Entwicklung der anthropomorphen Rundplastik*. Wiesbaden: Reichert.
- Bouzek, J. 2003. Βιβλιοκρισία: *Archaische Koren*, της K. Karakasi. *Eirene* 29:284–5.
- Franssen, J. 2001. *Votiv und Repräsentation. Statuarische Weihungen archaischer Zeit aus Samos und Attika*. Heidelberg: Verlag Archäologie und Geschichte.
- Καλτσάς, Ν. 2014. I.1.25. «Άγαλμα γυναικείας μορφής από τη Δήλο». Στο *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Κατάλογος Γλυπτών, Τόμος I.1., Γλυπτά των αρχαϊκών χρόνων από τον 7ο αιώνα έως 480 π.Χ.*, επιμ. Γ. Δεσπίνης και Ν. Καλτσάς. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Keesling, C.M. 2003. *The Votive Statues of the Athenian Acropolis*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Κοκκορού-Αλευρά, Γ. 2014. I.1.1. «Άγαλμα κόρης, ανάθημα της Ναξίας Νικάνδρης, από τη Δήλο». Στο *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Κατάλογος Γλυπτών, Τόμος I.1., Γλυπτά των αρχαϊκών χρόνων από τον 7ο αιώνα έως 480 π.Χ.*, επιμ. Γ. Δεσπίνης και Ν. Καλτσάς, 3–10. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Lermann, W. 1907. *Altgriechische Plastik: Eine Einführung in die griechische Kunst des archaischen und gebundenen Stils*. München: Beck.
- Meyer, M. και N. Brüggemann. 2007. *Kore und Kouros. Weihgaben für die Götter. Wiener Forschungen zur Archäologie* 10. Wien: Phoibos.
- Richter, G.M.A. 1968. *Korai. Archaic Greek Maidens. A study of the development of the Kore type in Greek Sculpture*. London: Phaidon.
- Ridgway, B.S. 1993. *The Archaic Style in Greek Sculpture*. Chicago: Ares.
- . 2004. Βιβλιοκρισία: *Archaische Koren*, της K. Karakasi. *BMCR* 2004.09.15:1–5.
- Schneider, L. 1975. *Zur sozialen Bedeutung der archaischen Korenstatuen*, HBA 2. Hamburg: Buske.
- Steuben, H. von. 1980. *Der Kopf eines Kuros*. Frankfurt a.M.: Liebieghaus.
- Stieber, M. 2004. *The Poetics of Appearance in the Attic Korai*. Austin: University of Texas Press.
- Tanner, J. 2006. «Statues and societies in the ancient world». *Antiquity* 80 (307): 210–4.

